

ВЛАДИМИР ЗАРЕВ
ОТ МАГИЧЕСКОТО КЪМ
РЕАЛНОСТТА

chitanka.info

Габриел Гарсия Маркес е колумбиец. Хуманист в истинския смисъл на тази свещена дума, той прие кубинската революция още от първия и ден, съпреживя нейния възторг и бе един от основателите на агенция „Пренса латина“. Когато демократичното правителство на Салвадор Алиенде бе изненадано от кървавия преврат, Маркес заложи целия си авторитет на голям писател в борбата срещу чилийския диктатор Пиночет. Ето защо можем да кажем, че неговата истинска родина е свободата. Той е лауреат на Нобелова награда за литература, удостоен е и с най-високата българска награда — Димитровската.

Маркес навлезе в световната култура наред с цяло съзвездие латиноамерикански писатели, които подобно на тропически ураган пометеха залинелите европейски представи за смисъла и същността на словото, възвърнаха неговата сетивност, енергията му на природно явление. Той не е така философски вгълбен като Хорхе Луис Борхес, не се стреми към деликатното интелектуално превъзходство на Алехо Карпентер, ала притежава една съвършена непобедимост — въображението. Едва ли някой ще ме упрекне, ако кажа, че най-могъщото и ненаситно писателско въображение на двадесети век е неговото.

В творчеството на Маркес се потъва като в море — една развълнувана безкрайност от видения и случайности, в която се изисква храброст, за да оцелеем. Героите му са тъй страстно отдадени на живота, че дори смъртта им остава незабележима, те са тъй причудливи в стремленията и постъпките си, че покриват цялата възможна сложност на битието, потопени са в самотата като в течност и точно така разрушават самотата си.

Много е писано и у нас за „магическия реализъм“, за този типично латиноамерикански художествен метод и предчувствие за света. В пролога към „Царството тук на земята“, който постепенно се превърна в програмен манифест на новото латиноамериканско повествование, Карпентер пояснява: „По мнозина забравят, че магическото започва да е истинско и безспорно магическо, когато е плод на неочаквано изменение на действителността (на чудо), на крайно щастливото откровение, внушено от реалността, на необичайното или особено благоприятното осветяване на неподозираните богатства, които крие действителността, на едно разширение на нейните мащаби и категории, доловени с необикновена

сила благодарение на една екзалтация на духа, която го довежда до някакво «пределно състояние».“

Мисълта на големия кубински писател е ясна — „реално-чудното“ у Карпентьер и „магическото“ у Маркес не са отлицие, а форма на действителността, те са също тъй изконно присъщи на реалното; както са линиите и цветовете, те са отблясък на материята и съществуват единствено чрез нейните превъплъщения в човешкия дух. Действителността, понякога груба и порочна, понякога нежна и сладостна, е платното, върху което художникът рисува своята представа за света, и ако той прекалява с червеното или със синьото, това е само уловка за сетивата, забавление за ума, които удвояват въздействието на картината. Тропическият дъжд, който слива земята с небето на Макондо в „Сто години самота“, е реален, но във въображението на писателя той трае четири години, единадесет месеца и два дни, превръща всичко, дори и въздуха в лепкава кал и разруха, в задушно безвремие, в болезнена упойка и от природна стихия се преражда в човешка психология, от външно обективно събитие прераства в драма.

И все пак, защо „магическият реализъм“ се появи именно в Латинска Америка, а не в мъдрата, стара Европа, която бе люлка на всички направления в литературата, като се почне от Ренесанса, Класицизма, Романтизма, Сантиментализма, та се стигне до изсушения и хербаризиран „антироман“? Струва ми се, че трябва да търсим обяснение още в самата латиноамериканска природа (най-истинската част от действителността) — взривно-магическа, заредена с чудеса от цветове и превратности, осветена от едно богато слънце, умиа в трагични и блестящи дъждове, природа, в която всичко може да се случи. По-сетне „магическото“ пасва сякаш ключа в ключалката с психологията на латиноамериканеца, с горещия темперамент и състоянието на постоянна възбуда дори и в леността му в ония следобедни часове на мрачен сън, описани и от Маркес. Сложно и преплавано от богата материя съзнание отличава обитателя на подконтинента, сляло генетичната памет на индианците и техните процъфтяващи цивилизации с агресивността на по-късната испанска култура, със студенината на католицизма, който в Карибието е сякаш вътрешно „сгорещен“.

Навярно у латиноамериканеца е вкоренено дълбоко усещането за провинциализъм, чувството, че живее в периферията на земната вселена, и в същото време у него постоянно нараства копнежът да се съизмери с авторитета на европейеца. Европа откри Латинска Америка и я нарече „новия свят“, с насилие и жестокост „цивилизова“ коренното индианско население, ограби го, пренесе стотици и стотици галеони, натоварени със злато и сребро, но остави на латиноамериканеца блясъка на испанския език. Сетне дойде ред Латинска Америка да открие Европа, да потъне във властта на една многовековна култура, в традициите на нейната наистина знаменита естетическа история. Латиноамериканската литература (също като българската) изтърпя рисковете на своето ускорено развитие. До двадесети век тя се намираше под силното, почти канонично влияние на испанската класика, като малко недодялано и ненавреме се опита да я повтори. Едва в края на деветнадесети — чрез Хосе Марти и Рубен Дарио — и през нашия век, с появата на Астуриас, Карпентьер и Борхес, тя постигна и изрази своята оригиналност, превърна словото в завоевание, невиджано и нечувано от залянялата западноевропейска култура. При това изобразителната мощ на испанския език великолепно подкрепи творческия подход, темперамента и сладостните видения на писателите от Латинска Америка.

Книгите на Мигел Анхел Астуриас, Алехо Карпентьер и Хорхе Луис Борхес, на Габриел Гарсия Маркес и Марио Варгас Льоса, на Хуан Рулфо и Карлос Фуеитес, на Хуан Карлос Онети и Хулио Кортасар, на Аугусто Роа Бастос и Марио Бенедети предизвикаха толкова нашумелия „бум“, превзеха европейските пазари и буквално взривиха съзнанието на уморения от отчуждението, от самосъзерцанието и естетските мисловни конструкции европейец. С какво привлякоха вниманието и нашата признателност произведенията на големите латиноамериканци? Преди всичко те са необикновени и жизнени, заредени с енергията на словото и на здрави, силни люде; без да са постулативни и дидактични, латиноамериканските разкази, повести и романи са изстрадано оптимистични. Творчеството на тези неизвестни допреди две десетилетия мъже върна на литературата карнавала, шума и блясъка на улиците, оживлението и мириса на тълпата, величието на пейзажа, възкреси някои дребни на пръв поглед страсти, които изграждат човешкото битие. Заговори се за барок

стил на изображението. Но бароквата култура е надменна и външна, тя е в повтарящите се винетки на отчуждената преситеност, в студенината на пищността, във възторга на едно въображение, което не се стреми към предмета и дълбочината на идеята, а към тяхната украса, в надеждата, че натрупването на нещо съвършено може да породи прекрасното. Барокът е безпомощен пред величието на съмнението, а точно съмнението във всяка форма, във всяко събитие, предчувствие или изживяване характеризира „магическия реализъм“. Защото също като експресионизма в живописа, този метод разрушава натурата, за да я изгради отново с вече променени възможности на въздействие.

Ще си позволя едно отклонение, моля читателят да ми прости. Споменах, че Западна Европа бе зашеметена и изненадана от невидания разцвет на латиноамериканската проза, но бих искал да уточня — тъкмо западноевропейският роман бе в постоянен упадък, въртеше се в кръга на омръзналото ни безсмислие и отчуждение, самоизяждаше са като змия, захапала опашката си. По същото време българската белетристика (цялата ни литература) изживяваше възход. Нима е трудно да се открият елементи на „магически реализъм“ в разказите на Николай Хайтов и Йордан Радичков, в „Цената на златото“ на Генчо Стоев или във „Време разделно“ на Антон Дончев? Българският читател бе психологически, пък и социално подготвен да приеме от „прима виста“ този засиял метод не само поради родеещия се с латиноамериканеца южен темперамент, но и защото той вече бе срещал образци (при това с висока духовна енергия) на „магическа“ литература.

Преди да премина към чудото на една необикновена любов, която Габриел Гарсия Маркес описа в последната си засега книга „Любов по време на холера“, ще си позволя да споделя някои лични впечатления от неговото творчество. Маркес е роден в Аракатака. В близост до това село се е намирал чифликът Макондо, с чието име свързваме голяма част от света на писателя. Колкото и призрачно, невероятно, неуловимо променящо се да е Макондо в „Сто години самота“, колкото и да ни напомня измислената от Фокнър Йокнапатофа, все пак то има своите корени в реалността. В Аракатака наистина е господствувала банановата компания „Юнайтед фрут къмпани“, изграждаща наред с несекващите, безсмислени войни

социалната тъкан на романа „Сто години самота“. Дядото и бабата на; писателя били най-знаменитото семейство в Аракатака, те притежавали най-личния дом и атмосферата на къщата, на човешките отношения в нея дава плът на много от произведенията му. Нещо повече, дядото на Маркес, Николас Маркес, е бил ветеран от войната на Хилядата дни, живял е в Риоача, но там убил човек. Когато близките на убития направили живота му невъзможен, той се преместил със семейството си в Аракатака. Ала точно така започва и романът „Сто години самота“. Хосе Аркадио Буендия пробужда с копие Пруденсио Агилар и това е основната причина той да се изсели с няколко фамилии, да премине невероятния път на изпитание, да основе митичното Макондо. В интервю пред мадридския вестник „Паис“, анализирайки причината, изначалната енергия, която го е вдъхновила да напише „Любов по време на холера“, Маркес казва: „Що се отнася до баща ми, всичко е строго исторически точно. Любовта на майка му и баща ми. Почти дума по дума. В известен смисъл това е началната точка на романа. Техният брак винаги ми е правил впечатление. Любовта им сякаш е вечна.“ Изброявам тези любопитни подробности, защото, колкото и да ни се струват измислени и плод на едно силно въображение, колкото и да ни изглежда, че книгите на Маркес сякаш са „диктувани“ от някакво божествено провидение, тяхната основа, смисъл и изобразителна мощ се коренят в реалността, в социалната и психологическа действителност, характерни за Карибието.

Малко е да се каже, че героите на Маркес са странни, по-важното според мен е, че те винаги са обхванати от земетръсна, всепроникваща и всепоглъщаща страст. В това отношение Маркес може да бъде сравнен с Балзак или ако си представим литературата на двадесети век, с Уилям Фокнър. Но докато страстта у Фокнървите герои е повод да се преодолее нещо невъзможно, за да се оцелее, ако тя е богато психологически мотивирана, при Маркес човешката страст е необяснима, ето защо се превръща в съдба. Единственото, което вълнува героя от „Няма кой да пише на полковника“, е величието на неговото несломимо достойнство. Това е чудесен разказ за несломимостта на човешкото достойнство, което се възправя над старостта и томителната бедност, дори над болката по убития син. Невероятна е страстта на Хосе Аркадио Буендия („Сто години самота“) към познанието, всесилна е страстта на сина му, полковник Аурелиано

Буендия, към ужаса, отвратата и безсмислието на несекващите войни, девствеността на Амаранта по някакъв особен начин се превръща в нейна непроменима страст, Урсула, която преживява стоте години самота на своя род, се опива от страстта си да присъствува. В „Есента на патриарха“ с просмукващ се ужас Маркес рисува страстта на една ненаситна, грозна, разплута в себе си власт. Любовта на Флорентино Ариса от „Любов по време на холера“ е всепоглъщаща страст, която не само осмисля живота на героя, но сякаш прави съществуването му възможно, сама по себе си става живот. Така страсти и герои в творчеството на Маркес се отъждествяват и сложно взаимодопълват — войната се превръща в човек, властта се превръща в човек, любовта се превръща в човек.

Усещането за магичност у Маркес идва не само от богатата и причудлива образна система, от умението му да осъзнава действителността като видение, от това, че позволява на героите си да летят, да присъствуват в атмосферата на най-различни чудеса, да оцеляват при най-невероятни обстоятелства. Описвайки реални събития, спазвайки точно историческата и социална хронология на потеклото, писателят въвежда героите си във великолепието на някакво необозримо безвремие. Силните, властни и безизходни дъждове постепенно прерастват в природно безвремие, упоритото, несекващо пълзене на мравките се напластява в психологическо безвремие, разрухата на къщата или всемогъщата, разкапана власт на един диктатор се вливат в пространството на безвремието. Дори любовта в последната книга на Маркес сякаш няма начало и край, сякаш не е започнала и затова никога няма да свърши. Точно в умението да примири конкретния исторически факт с безбрежието на едно „магическо“ време аз намирам съвършенството на неговата проза.

Едва ли има писател, който толкова често употребява думата „самота“ настоява на понятието „самота“. Нещо повече, Маркес озаглави най-добрата си книга „Сто години самота“. В западноевропейската литература словото „самота“ е ключ към безформеното и всесилно отчуждение. Самотният човек е уплашен, смален, лишен от връзки с действителността, потиснат е от неясни страхове, пълзи по ръба на отчаянието. За Маркес самотата е безпорядък, величествен източник на духовна енергия, хаос на надеждите и мечтите, самотата е оная непредставима страна, в която

може да се случи всичко, да се случи дори реалното, близкото, всекидневното. Най-сетне самотата е повторение, кръгът, който в живота ни изглежда права линия, а всъщност очертава затвора на човешкото ни битие. Когато премине през словесното пространство на романа „Любов по време на холера“, читателят ще забележи, че колкото по-самотен е Флорентино Ариса, толкова чувството му става по-могъщо, енергията му да оцелее се усилва, той трябва да издържи напора на старостта, за да превърне мечтата си в реалност.

Като лек и постоянен мирис в творчеството на Маркес се прокрадва идеята за смъртта, едно самотно познание, към което е посягал всеки писател. Дълбоко в себе си вярвам, че смъртта е преди всичко морал и равенство, защото умират и щастливият, и нещастният, умният и глупакът, жертвата, но и нейният палач. Маркес сякаш не забелязва смъртта или по-точно не я възприема като страдание, не го занимава психологията на болката. Смъртта в неговите произведения просто поддържа и запазва уникалното в човека, тя е оная постоянно съществуваща в живота ни обективност, която ни превръща в личности, в неповторими същества. Големите бдения пред пищните покрови при Маркес са по-скоро украса на смъртта, отколкото повод за мрачни размишления и наранена човешка душевност. Сякаш постепенно писателят иска да ни внуши, че всъщност смъртта е друга, непобедима и неразгадаема форма на живота.

Маркес споделя, че докато е работил над романа „Любов по време на холера“, специално е препроочел френските класици от деветнадесети век, защото е съзнавал непостижимото им майсторство да описват психологията на любовта, да познават изтънко „техниката“ на това всепроникващо човешко чувство. В споменатото интервю пред вестник „Пане“ писателят казва: „Опитах се да пиша, както се е писало през деветнадесети век, сякаш романът е писан през деветнадесети век. Но след това се разсеях и много неща вече не са от този период.“ В този смисъл „Любов по време на холера“ е „най-литературната“ книга на Маркес, в нея съществува фантастичното, богато присъства магическото, но те са някак потиснати, притаени във влечението на писателя да разкаже една чисто любовна история.

Романът е изграден върху сложните перипетии, които ни предлага любовният триъгълник. Блед, измъчен, неодарен с нищо юноша, облечен в смешни погребални дрехи, Флорентино Ариса

сякаш е роден, за да изстрада своята непосилна любов. Той не притежава никакви особени качества освен търпението и страстта си да обича, страст, която е дотолкова съдбовна, че се превръща в единствен смисъл на скучния му и неуютен живот. Разрушителната му и несекваща любов към Фермина Даса е споделена от девойката в младостта им, ала в миг на озарение след дългата им и „лечителна“ раздяла Фермина долавя реалния образ на своя възлюбен, проумява цялата несъстоятелност на своето чувство, което сякаш е било отправено към друг.

В този момент на решение тя се запознава с енергичния и преуспяващ доктор Хувенал Урбино, който току-що се е завърнал от Париж в аристократичния си дом. Фермина Даса се омъжва за него, без да го обича, но след това между тях пламва любов, едно усещане на пълнота и щастие, което молецът на времето бавно разяжда в застиналата светлина на призрачния град. В дълголетния си и хармоничен семеен живот Фермина Даса намира смисъла на своето човешко достойнство. Достойнството е именно оная великолепна самота, която героинята ще носи като дреха до мига на повторната си среща с Флорентино Ариса, вече в тяхната неприветна старост.

Съдбата на Ариса е по-драматична. Обезличен от томителната любов, доведен до съвършенство от несподелената си страст, той ще получи длъжността телеграфист, ще пише и ще чете безкрайни любовни стихове, ще се издига в живота, докато стане богат наследник на своя всесилен вуйчо и директор на корабната компания. Социалното му преуспяване му е напълно чуждо, то има някакъв смисъл само по себе си, но му е нужно, за да се подготви да бъде достоен за срещата си с Фермина Даса. В миг на жестоко ясновидство Флорентино Ариса разбира, че единствено смъртта на доктор Хувенал Урбино може да му възвърне любимата. От този ден насетне той прави само едно — чака бездънно и с умение, чака с вдъхновение и болка, чака, без да бърза, тази спасителна за любовта му смърт. Единствената му утеха са нетрайните, повяхващи и мрачни любви, които не го спасяват от нищо и сякаш още повече усилват влечението му към Фермина Даса, към единствената и непостижимата. В любовните си увлечения Ариса всъщност съхранява изгарящото го чувство, той просто лекува всепоглътщия си глад с постоянно пресищане.

През цялото пространство на романа като зловеща сянка присъствува ужасът от холерата, един жесток и двойствен символ на смъртта и на социалното разложение. Холерата сякаш бди над любовта на Флорентино Ариса. Когато вече в своята пределна старост, надхвърлили седемдесетте си години, Флорентино и Фермина се намират отново, преоткриват любовта си и я преживяват през величието на похабените си тела и човешкия си опит, те се впускат в отчаяно приключение, предприемат пътуване по реката с един от корабите на Ариса. В копнежа да защити самотата им, пълнотата на закъснялото щастие, Флорентино Ариса заповядва на капитана да развее над кораба жълтото знаме на холерата. Така изстраданото им сближение се превръща в нова самота: белязани от знака на холерата, те най-после постигат истинското единение, корабът ще се превърне в техен дом, в родина на любовта им. Откъснати завинаги от действителността, също като сянката на „Летящият холандец“ те ще пътуват до смъртта си по реката, ще отиват и ще се връщат, без да пристигат, осъществили своята невъзможна и в същото време непобедима любов. Във финала поне аз долавям нещо космично, защото с присъщото си майсторство, с усещането си за неуловимото Маркес събира и приравнява двете най-значими начала в живота — любовта и смъртта! Така една съвременна библия за любовта постига своето сияние.

Навярно всяка хубава книга присъствува в нашата памет още преди да сме я прочели, и в това е магията на словото. Ние сме я познавали, нещо изконно и магично ни е свързвало с нея, вече сме я преживели, защото, колкото и измислено да звучи, истинската книга е разказ за всеки от нас. Сетне я оставяме с тъга, както с тъга се прощаваме с отминалия живот, дните са като прелистени страници, но и страниците са като осветени дни. И понякога си мисля, че точно там е могъществото на словесното изкуство — като ни позволява да минем през безбройни човешки съдби, като ни дарява възможността да опознаем стотици люде, то укрепва собствения ни кураж в човешката издръжливост, познанието, че зад тленната обвивка наистина оцелява духът. Велико предимство на словото е и том, че читателят сам дописва книгата. Според собственото си въображение и човешкия си опит, дарява я с видения, превръща я в истина и бъдеще. Защото всеки

от нас носи красотата на някаква стогодишна самота, а също и онази любов, която ще продължи и след смъртта му.

Добре дошли в тази книга.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.